

Ситуація в сфері житлово-комунальних послуг населенню як фактор зростання протестних настроїв та протестної активності

Фесенко А. М., Чорна В. О., Чорноморський національний університет імені Петра Могили

У даній статті здійснено розгляд тематики протестних настроїв та протестної активності населення на тлі погіршення ситуації у сфері житлово-комунальних послуг. Не є таємницею, що протягом вже десятиріч житлово-комунальна сфера потерпає від відсутності належного фінансування та фактичного самоусунення держави від її модернізації, внаслідок чого має місце перманентне, а в останні роки й стрімке зростання тарифів для населення як споживача відповідних послуг – при відставанні якості самого обслуговування. Це слід розглядати як суттєвий фактор погіршення як рівня, так і якості життя громадян України, адже житло та супутні послуги відносяться до фундаментальних потреб цивілізованої людини.

Не дивно, що на цьому підґрунті виникає невдоволення населення ситуацію, що складається, при тому, що жодних шляхів її виправлення не просліджується. Такий стан речей закономірно стає фактором підвищення рівня соціальної напруженості, та, як кінцевий результат, може стати одним із чинників формування й зміцнення протестних настроїв на тлі й без того складної суспільно-політичної ситуації, що нині переживає Україна.

Все це робить відповідний моніторинг важливим науково-практичним завданням.

Тому у межах даної статті проаналізовано дані відповідних соціологічних досліджень моніторингового характеру останніх років та підсумовано результати здійсненого за участю її авторів у 2017 році опитування мешканців м. Миколаєва. Відповідні дані демонструють існування протестного потенціалу як по Україні, так і в м. Миколаєві на ґрунті окресленої ситуації. Зокрема, встановлено, що переважна більшість опитаних миколаївців вважає нинішні тарифи на житлово-комунальні послуги надто завищеними; майже половина опитаних погоджується з тим, що ситуація у житлово-комунальній сфері може стати підґрунтям для протестної активності громадян; близько 15 % опитаних самі готові брати участь у протестних заходах (переважно «м'якого характеру»).

Ключові слова: соціальна напруженість; протестні настрої; протестна активність; житлово-комунальні послуги; м. Миколаїв

The situation in the sphere of housing and communal services of the population as a factor in the growth of protest moods and protest activity

Fesenko A. M., Chorna V. O., Petro Mohyla Black Sea National University

In this article, the topic of protest moods and protest activity of the population on the background of deteriorating situation in the housing and communal services sphere was considered. It is no secret that for decades the housing and communal sphere suffers from the lack of proper financing and actual self-elimination of the state from its modernization, as a result of which there is a permanent, and in recent years rapid growth of tariffs for the population as a consumer of corresponding services within the very poor service. This should be seen as an important factor in the deterioration of both the level and quality of life of Ukrainian citizens, because housing and related services are among the fundamental needs of a civilized person.

It is not surprising that on this soil there is a discontent among the population about the emerging situation, despite the fact that there are no ways to correct it. This state of affairs naturally becomes a factor in raising the level of social tension, and, ultimately, it can become one of the factors shaping and strengthening protest moods against the backdrop of the already complex social and political situation in Ukraine.

All this makes relevant monitoring an important scientific and practical task.

Therefore, within the framework of this article, the data of relevant sociological surveys of the monitoring nature of recent years have been analyzed and the results of a survey conducted by the authors in 2017 with the participation of residents of Mykolaiv city have been summed up. The relevant data demonstrate the existence of a protest potential both in Ukraine and in the city of Mykolaiv on the basis of the outlined situation. In particular, it was established that the overwhelming majority of the interviewed believes that current tariffs for housing and communal services are too high; almost half of the respondents agree that the situation in the housing and communal sphere may become the basis for the citizens' protest activity; about 15% of the respondents are ready to participate in protest actions (mostly of 'soft nature').

Keywords: social tension; protest moods; protest activity; housing and communal services; Mykolaiv

Ситуация в сфере жилищно-коммунальных услуг населения как фактор роста протестных настроений и протестной активности

Фесенко А. М., Чорная В. О., Черноморский национальный университет имени Петра Могили

В данной статье осуществлено рассмотрение тематики протестных настроений и протестной активности населения на фоне ухудшения ситуации в сфере жилищно-коммунальных услуг. Не секрет, что на протяжении уже десятилетий жилищно-коммунальная сфера страдает от отсутствия надлежащего финансирования и фактически-

го самоустранення государства от ее модернизации, в результате чего имеет место перманентный, а в последние годы и стремительный рост тарифов для населения как потребителя соответствующих услуг – при отставании качества самого обслуживания. Это следует рассматривать как существенный фактор ухудшения как уровня, так и качества жизни граждан Украины, ведь жилье и сопутствующие услуги относятся к фундаментальным потребностям цивилизованного человека.

Неудивительно, что на этой почве возникает недовольство населения складывающейся ситуацией, при том, что никаких путей ее исправления не прослеживается. Такое положение вещей закономерно становится фактором повышения уровня социальной напряженности, и, в конечном счете, может стать одним из факторов формирования и укрепления протестных настроений на фоне и без того сложной общественно-политической ситуации в Украине.

Все это делает соответствующий мониторинг важной научно-практической задачей.

Поэтому в рамках данной статьи проанализированы данные соответствующих социологических исследований мониторингового характера последних лет и подведены итоги проведенного с участием ее авторов в 2017 году опроса жителей г. Николаева. Соответствующие данные демонстрируют существование протестного потенциала как по Украине, так и в г. Николаеве на почве очерченной ситуации. В частности, установлено, что подавляющее большинство опрошенных николаевцев считает нынешние тарифы на жилищно-коммунальные услуги слишком завышенными; почти половина опрошенных согласна с тем, что ситуация в жилищно-коммунальной сфере может стать основой для протестной активности граждан; около 15 % опрошенных сами готовы участвовать в протестных мероприятиях (преимущественно «мягкого характера»).

Ключевые слова: социальная напряженность; протестные настроения; протестная активность; жилищно-коммунальные услуги; г. Николаев

Постановка проблеми.

Протестні настрої та протестна активність є важливим індикатором проблем соціально-економічного розвитку країни або регіону, а протестний потенціал є важливим фактором зростання соціальної напруги чи навіть суспільно-політичної кризи, коли розгортання протестної активності може набувати деструктивних форм, як то захоплення протестуючими адміністративних будівель, блокування магістральних автошляхів та ін.

Одним із підрунть, на якому традиційно формується та зміцнюється протестний потенціал населення, є його рівень життя (з показниками задоволення населення та його окремих верств або мешканців певної території основними благами та послугами, рівень оплати праці та соціальних виплат).

Вагомою ж складовою рівня життя населення виступає рівень задоволеності його житлових потреб як потреб у наданні, достатній якості та прийнятної вартості житлово-комунальних послуг.

В Україні ж нині стан житлово-комунальної сфери, її господарства (ЖКГ) вже давно характеризується не просто як проблемний, а як аварійний, що перетворило ЖКГ та питання його реформування на одну з найболючіших тем у нашій країні. Протягом не одного десятиліття завищені та постійно зростаючі тарифи разом із неякісними послугами опалення, електро-, водо- та газопостачання, прибирання прилеглих територій, вивіз сміття породжують справедливе невдоволення населення, адже потреби населення у цій сфері відносяться до категорії найбільш життєво необхідних. Саме така ситуація й може стати однією з найбільш вагомих причин формування й зміцнення протестних настроїв, здійснення відповідних акцій масового характеру. Низька ефективність розв'язання органами державної влади проблем в основних сферах життєдіяльності суспільства

протягом тривалого періоду зумовлює як посилення протестних настроїв, так і кількісне зростання публічних акцій протесту. Все це робить моніторинг соціальних протестів важливим науковим і практичним завданням. Потрібно досліджувати стан протестних настроїв та динаміку їх розвитку, виявляючи їхні рушійні сили. Зокрема, це передбачає визначення готовності тих чи інших груп населення (за статево-віковими, територіальними, професійними та іншими ознаками) до участі у протестних акціях, оцінку характеру, ступеня радикальності їхньої готовності до опанування тих чи інших форм протесту.

У межах даної наукової розвідки здійснено дослідження протестних настроїв мешканців м. Миколаєва, спричинених існуючими турбуючими людьми проблемами у житлово-комунальній сфері, визначення протестного потенціалу, що складається на цьому тлі у місті.

Огляд останніх досліджень і публікацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених вивченню протестних настроїв та протестної активності населення, демонструє те, що дана проблематика не лише привертає увагу вітчизняної наукової громадськості, але й є предметом моніторингових досліджень провідних українських соціологічних центрів, фахівців Інституту соціології НАН України. Значний внесок у дослідження протестної активності населення України протягом всього періоду її незалежності й до сьогодні, вивчення різноманітних обставин та факторів її формування, зокрема незадоволеності населення своїм рівнем життя та зростанням його вартості, визначення тенденцій розвитку протестного потенціалу на тлі змін суспільно-політичної ситуації здійснили відомі вітчизняні соціологи: І. Бекешкіна, Є. Головаха, О. Куценко, Н. Паніна та ін. Протягом останніх десятиліть в межах цієї тематики проводилися комплексні загальнонаціональні дослідження моніторингового характеру

ру, зокрема під егідою Інституту соціології НАН України.

У той же час цілеспрямовані дослідження, направлені на вивчення задоволеності або незадоволеності населення ситуацією у житлово-комунальній сфері, наданням йому відповідних послуг, їхньої якості та рівня оплати за них в Україні майже не проводилися. Це й обумовлює актуальність даної науково-практичної розвідки.

Мета статті – продемонструвати наявність протестного потенціалу в Україні на тлі погіршення ситуації із житлово-комунальним обслуговуванням населення, спираючись на загальноукраїнські дані та на результати соціологічного опитування мешканців м. Миколаєва.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Соціальна напруженість, протестні настрої, протестний потенціал є ключовими поняттями, за якими соціологічна наука оцінює суспільний настрій у країні (або регіоні, окремій місцевості) у цілому: вони показують рівень невдоволення населення певними аспектами суспільного, економічного і політичного життя, а отже – існуючим станом справ загалом.

Так, високий рівень протестних настроїв у суспільстві, вимірюваних під час досліджень громадської думки, свідчить про ймовірність можливого «сплеску» невдоволення у вигляді участі населення (найперше активної частини громадян), у різноманітних акціях протесту, у формуванні протестного руху того чи іншого рівня масовості й потужності, що є свідченням ситуації соціальної напруженості та перспективи розвитку подій за сценарієм соціально-політичного конфлікту.

У найбільш загальному вигляді соціальну напруженість слід уявляти як психічний стан соціуму, що виникає у відповідь на екстремальні ситуації, на незадоволення потреб, очікувань людей. Підґрунтя напруженості – це стійка і тривала ситуація неузгодженості між потребами, інтересами, соціальними очікуваннями всієї маси або значної частини населення і мірою їх фактичного задоволення, що призводить до накопичення невдоволення, посилення агресивності окремих груп і категорій людей, наростання психічної втоми і дратівливості більшості. За М. Слюсаревським, це певний психічний стан суспільства (спільноти, групи), що зумовлюється об'єктивними чинниками (падіння виробництва, зниження рівня споживання, притік мігрантів, міжетнічні суперечності) і виявляється в індивідуальній та груповій поведінці [7, с. 10]; за визначенням О. Чернявської – це особливий стан соціальної системи (групи, спільноти, суспільства), що знаходиться в процесі соціальних змін, в основі якого лежить стійке почуття соціальної незадоволеності, як наслідок виникнення і розвитку соціальних протиріч, що відбиваються на стані суспільної свідомості і поведінки соціальних суб'єктів [9].

Аналізуючи соціальну напруженість, слід ро-

зрізняти реальний протест (протест як дію), який являє собою актуальний конфлікт, і потенційний протест – протест як намір, що може як передувати дії, так і залишитися нереалізованим. І ще: соціальна напруженість виявляється як в налаштуванні людей на легітимні форми соціального протесту (збирання підписів, страйки, мітинги, демонстрації, пікетування державних установ та ін.), так і в націленості на радикальні, навіть екстремістські форми протестної поведінки: несанкціоновані мітинги, бойкот, голодування, блокування державних об'єктів й т.д.

Отже, соціальна напруженість постає в суспільстві, по-перше, на рівні масових настроїв (зростання емоційної напруженості: агресивність, нетерпимість, озлоблення, роздратованість тощо), по-друге, на рівні громадської думки (ступінь «протестності», конфронтаційності політичної свідомості), і, по-третє, на рівні масової поведінки (готовність до участі в акціях протесту). Акції ж протесту за своїми проявами бувають різні; можна запропонувати їх поділ на «м'які» та «жорсткі». Так, до «м'яких» акцій протесту можна віднести збирання підписів під петиціями, голосування на виборах за опозиційні по відношенню до діючої влади політичні сили, підтримка діяльності громадських організацій, що порушують ці питання перед владою, участь у вуличних акціях (мітинги, демонстрації). Натомість «жорсткі» акції протесту виражаються у формах, коли людина готова йти на радикальні вчинки, а саме: бойкот (відмова виконання рішень влади), страйки, голодування, захоплення будівель, блокування доріг та інші дії, які містять насильницькі та навіть протиправні дії.

Взагалі, соціальні протести представляють собою нормальне явище за демократичного суспільно-політичного устрою, відображаючи відповідні громадянські та політичні права членів соціуму, їхньої участі у суспільному житті та вирішенні його проблем, впливу на політику діючої влади тощо. Однак, зростання кількості та масовості протестів, а також збільшення серед них неконвенційних протестів (у тому числі із застосуванням насильства) може бути суттєвим фактором політичної дестабілізації. Сьогодні ж в Україні, в умовах війни та проведення «непопулярних» реформ, це є вкрай небажаним сценарієм.

На особливу увагу заслуговує вивчення тієї соціальної напруженості, яка виникає під час зниження рівня та якості життя населення чи усвідомлення громадянами майбутніх подій у цьому напрямку. Рівень життя населення є важливим чинником, невдоволеність потреб якого може призвести до утворення протестних настроїв у країні. Бідність, безробіття, зростання вартості життєво необхідних товарів та послуг, погіршення умов праці, житлових умов, руйнування середнього класу – все це разом із громадсько-політичними підґрунтями сприяє формуванню протестних настроїв населення, незадоволеного рівнем свого

життя, задоволення життєво необхідних потреб. Чимало людей починають схилитися до думки про те, що тільки через масові протести можна змінити соціально-політичну ситуацію в країні на краще.

У виявленні мотиваційної основи протестних настроїв в українському суспільстві протягом останнього десятиліття виразною є наступна тенденція: більшість протестних акцій пов'язана із соціально-економічними питаннями, меншою мірою – з ідеологічними й політичними, питаннями захисту прав людини. Так, за результатами моніторингового дослідження Центру дослідження суспільства (ЦДС) 2011 р., соціально-економічні вимоги висувалися у 79 % протестних подій за участі аполітичних неформальних ініціатив, і лише у 57 % за участі громадських організацій і в 39 % за участі політичних партій або окремих політиків (у середньому для всіх протестів – 60 %); ідеологічні питання піднімалися у 42 % протестних подій за участі політичних партій, у 26 % за участі громадських організацій і лише у 12 % за участі аполітичних неформальних ініціатив (у середньому для всіх протестів – 25 %) [6, с. 15].

Як свідчать результати загальноукраїнських опитувань, майже всі українці відчули на собі падіння власного рівня життя та погіршення соціально-економічної ситуації в країні. Такими були результати спільного опитування Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва та Центру ім. О. Разумкова проведеного 11 серпня 2015 року. Згідно із результатами, 59,2 % опитаних казали, що серйозно відчули на собі погіршення фінансово-економічної ситуації в країні. Інші 36,6 % відповіли, що економічна криза зачепила їх «певною мірою». Тих, на кого криза не вплинула,

лише 2,3 % [3].

У 2016 р. (з 17 по 31 травня) Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) провів всеукраїнське опитування громадської думки, у якому було досліджено соціально-політичну ситуацію у країні та ймовірність початку масових протестів. Результати дослідження показали що абсолютна більшість опитаних (72%) занепокоєна війною на Сході України, а далі серед проблем, які найбільше непокоять українців, якраз рівень життя – 61 % та економічна ситуація в країні, що є його ключовим фактором – 46 % [10]. За результатами ще одного всеукраїнського опитування, проведеного КМІСом з 4 по 13 листопада 2016 р., на запитання «Що, на Вашу думку, краще: терпіти все, що зараз відбувається в країні заради збереження спокою чи вийти на вулицю з протестом?» серед тих, хто негативно оцінює все, що відбувається в країні, 16 % вважають, що «краще терпіти все заради збереження спокою», а натомість 56 % вважають, що «краще виходити на вулицю з протестом» [8]. Нарешті, у межах опитування, що проводилося КМІСом з 2 грудня по 12 грудня 2016 року, порушувалося питання протестних налаштувань українців. Згідно з результатами даного дослідження, 45,6 % опитаних громадян не готові брати участь у будь-яких акціях масового протесту, 5,9 % не могли дати певної відповіді, 48,5 % готові брати участь у певних акціях протесту. Серед тих, хто готовий брати участь у певних акціях протесту, найбільша кількість опитаних готові взяти участь у виборчій кампанії (35,4 %), зборі підписів під колективними відозвами (вимогами, закликами) та у санкціонованих мітингах і демонстраціях (11,9 %). Найменш популярним видом протестних акцій є, наприклад, створення незалежних від владних структур збройних формувань (0,7 %), захоплення будівель (0,9 %) [2]. (рис. 1).

Рис. 1. Відповіді респондентів на запитання за регіоном: «Чи готові Ви брати участь у акціях соціального протесту?»

Загалом наведені цифри-результати соціологічних досліджень вказують на те, що в Україні поступово формується критична маса громадян, які виражають невдоволення власним рівнем життя та існуючим соціально-економічним порядком як його підґрунтям.

У свою чергу сучасний стан міського житлово-комунального господарства в Україні та перспективи його реформування яскраво висвітлює соціологічне дослідження, яке було проведене Центром соціальних технологій «Соціополіс» в період з 2 по 14 червня 2011 року (тобто, ще до останніх бурхливих подій в нашій державі). Міськими жителями було дано оцінку загального стану ЖКГ, якості послуг в даній сфері, економічних та політичних перспектив реформи житлово-комунального господарства. Майже 70 % опитаних за все-

українською вибіркою не задоволені нинішньою якістю послуг ЖКГ; лише 5 % респондентів оцінили якість послуг як «добру». 44,5 % опитаних погодились із тим, що проблема достатньо серйозна для того, щоб на неї звертали увагу політики та державні діячі; 40,5 % у тій чи іншій мірі погоджуються з даною тезою. Високим виявився й відсоток респондентів, які готові підтримати політичну силу, яка б пропонувала чітку програму соціально-прийнятеного реформування ЖКГ – 74 % [5].

Гостроту проблеми зростання тарифів на житлово-комунальні послуги ілюструють наступні цифри: за 2016 р. плата за газ для населення зросла на 42 %, за опалення – на 88 %, а за електроенергію – на 60 %; загалом, житлово-комунальні послуги подорожчали на 47 %, порівняно з 2015 р. (табл. 1).

Таблиця 1. Індекси споживчих цін на товари та послуги у 2016 р. (% до відповідного місяця попереднього року)

	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
Житлово-комунальні послуги, в т.ч.:	203,4	200,8	204,3	117,0	113,3	112,1	113,8	114,3	115,8	144,4	147,2	147,2
- електроенергія	166,9	166,9	208,9	156,4	156,4	156,4	156,4	156,4	160,0	160,0	160,0	160,0
- природний газ	373,0	373,0	373,0	100,0	95,7	95,7	95,7	95,7	95,7	142,0	142,0	142,0
- гаряча вода, опалення	177,7	177,3	177,5	177,7	165,4	163,6	176,9	177,2	177,2	180,8	188,2	188,0
- плата за власне житло (квартирна плата)	105,3	105,3	105,4	106,6	106,8	106,1	107,6	107,1	110,4	110,6	111,1	111,5
- утримання та ремонт житла	127,9	118,5	110,0	108,2	107,5	107,8	107,5	107,7	108,5	107,9	107,9	107,6
- водопостачання	136,5	136,3	137,0	137,2	128,6	119,9	117,7	127,9	129,8	137,1	140,9	142,1
- каналізація	125,4	125,6	126,4	126,9	119,6	111,3	109,0	120,2	120,7	125,2	127,5	128,3

* Без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м.Севастополь та частини території проведення АТО.

Підвищення тарифів призводить до перманентного зростання заборгованості населення. Так, на кінець 2016 року заборгованість становила 16,9 млрд. грн., зокрема: за централізоване опалення та гаряче водопостачання становила 6,1 млрд. грн., за газопостачання – 3,0 млрд. грн., за утримання будинків, споруд та прибудинкових територій – 2,5 млрд. грн., за централізоване водопостачання та водовідведення – 1,7 млрд. грн., за вивезення побутових відходів – 0,4 млрд. грн., за

електроенергію – 3,2 млрд. грн. [1].

Таким чином, основними проблемами ЖКГ, які відчуває на собі населення як споживач його послуг, є: а) зношеність основних фондів суб'єктів ЖКГ, що у підсумку знижує якість відповідних послуг; б) тарифи, встановлені в соціально необґрунтованих розмірах, а також несвоечасність розрахунків держави за пільги та субсидії, компенсації різниці в тарифах; в) зростання вартості тарифів та послуг при падінні рівня життя насе-

лення, що першочергово обумовлює зменшення рівня їх оплати.

У 2017 році Миколаївським центром соціологічних досліджень при ЧНУ ім. Петра Могили було проведено омнібусне опитування (анкетування) мешканців м. Миколаєва (в ньому взяло участь 400 мешканців м. Миколаєва віком від 18 років, що репрезентує статево-вікову структуру міста станом на 01.01.2016 р.), в межах якого фігурувала й тематика ставлення містян до ситуації у сфері надання житлово-комунальних послуг.

Зокрема, передбачалося встановити рівень невдоволеності містян як споживачів ситуацією у житлово-комунальній сфері, їхньої протестної активності на тлі виявленої невдоволеності; основні питання цього блоку анкети стосувалися оцінки готовності миритися або ж не миритися зі зростанням тарифів на житлово-комунальні послуги у кореляції з їхньою якістю, погодження або не погодження з твердженням про те, що ситуація у

житлово-комунальній сфері є підґрунтям для соціальних протестів і, власне, про участь та ймовірну участь респондентів у протестних акціях на тлі означеної ситуації. Результати дослідження було представлено у магістерській роботі В. Кравченка, виконаної під науковим керівництвом доцента кафедри соціології ЧНУ ім. Петра Могили А. М. Фесенка; найбільш значущі з них подано нижче.

Так, більше половини опитаних містян (63,8 %) не готові платити скільки необхідно, щоб отримувати високоякісні житлово-комунальні послуги (висловили готовність лише 15,8 %, ще 20,4 % не визначились). 73,3 % респондентів хочуть отримувати кращі житлово-комунальні послуги, але платити за них більше – не готові. Найбільш показовою є згода миколаївців із запропонованим в анкеті твердженням «Враховуючи якість житлово-комунальних послуг, тарифи і так завищені» – 80 % респондентів. Повну картину відповідей ілюструє рис. 2.

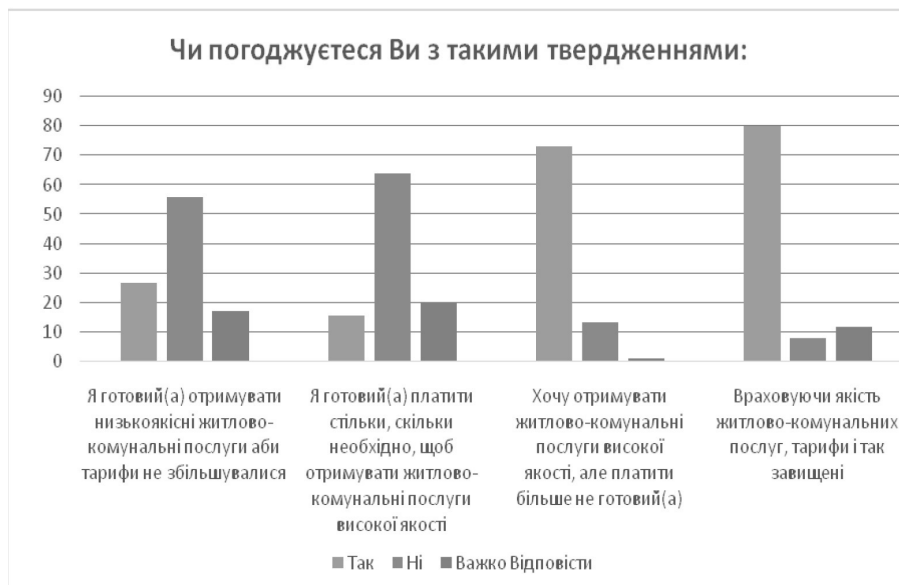

Рис. 2. Розподіл відповідей респондентів

Майже половина опитаних (44 %) вважає, що стан житлово-комунальної сфери України може бути підґрунтям для протестів населення, ще третина респондентів погоджується з тим, що стан у житлово-комунальній сфері скоріше може стати причиною протестів населення.

У той же час, як показують відповіді на наступне питання, кількість опитаних миколаївців, що вже брали участь у протестних заходах, які пов'язані з порушенням питань у сфері житлово-комунальних послуг м. Миколаєва, є відносно невеликою. Ті респонденти, що брали участь у акціях протесту, брали участь у так званих «м'яких» заходах протесту: збирання підписів під колективними петиціями – 18,5 %, голосування на

виборах за опозиційні по відношенню до діючої влади політичні сили – 16 %, підтримка діяльності громадських організацій, що порушують ці питання перед владою – 6,8 %, участь у вуличних акціях (мітинги, демонстрації) – 4,3 %. У «жорстких» же заходах протесту опитані миколаївці майже не брали участі, про що свідчить наступний розподіл: бойкот (відмова виконання рішень влади) – 1,5 %, страйки, голодування – 0,5%, захоплення будівель, блокування доріг – 0,8 %.

Таким чином, лише майже п'ята частина мешканців (з числа опитаних) брала участь у акціях протесту – до 20 % у різних заходах, приблизно половина опитаних взагалі не брали участі у протестних заходах. Ще менша кількість людей (15

% в середньому) є потенційними учасниками цих заходів. У «жорстких» заходах, а саме: бойкот як відмова виконання рішень влади – не візьмуть участь 28 %, страйки, голодування – 33,8 %, захоплення будівель, блокування доріг – 33,5 %.

Щодо потенційних учасників акцій таких протестів, то більшість опитаних виявилася готовою брати участь здебільшого у «м'яких» заходах протесту: збирання підписів під колективними петиціями – 14 %, голосування на виборах за опози-

ційні по відношенню до діючої влади політичні сили – 14 %, підтримка діяльності громадських організацій, що порушують ці питання перед владою – 17 %, участь у вуличних акціях (мітинги, демонстрації) – 12,8 %, ніж у «жорстких»: бойкот (відмова виконання рішень влади) – 6 %, страйки, голодування – 4,3 %, захоплення будівель, блокування доріг – 2,3 %. Повну картину відповідей ілюструє рис. 3.

Відзначимо також і віковий поділ респондентів

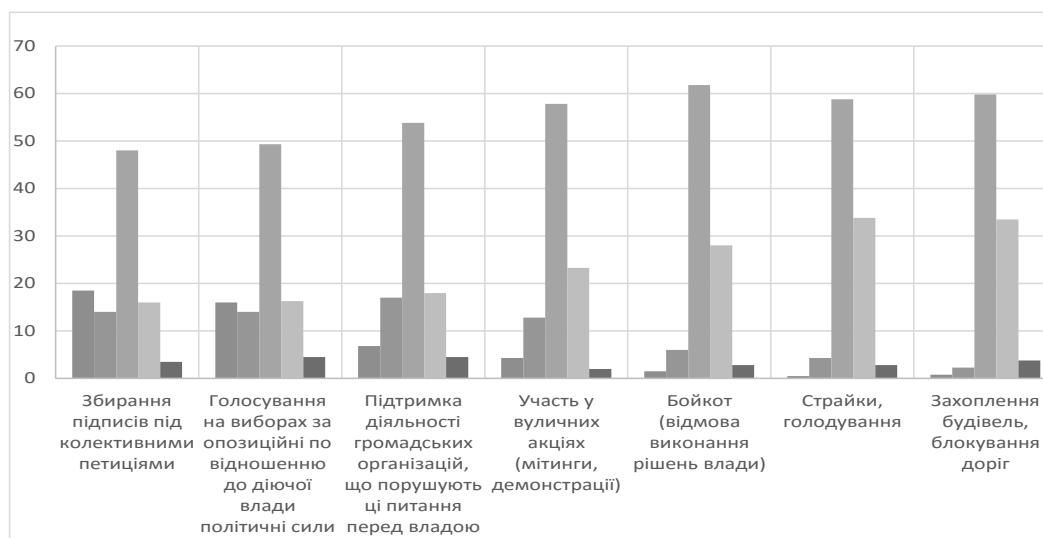

Рис. 3. Розподіл відповідей респондентів на питання про участь у протестних заходах

стосовно участі у різних формах протесту або протестних намірів. Так, щодо участі респондентів у «м'яких» акціях протесту, то за віковою ознакою виділяється група віком 30-45 років. Респонденти цієї вікової групи активно беруть участь у «м'яких» акціях протесту. Одразу ж за ними активними учасниками подібних заходів є респонденти віком від 46-59 років; натомість пенсіонери та молодь мало беруть участь у таких заходах. Стосовно ж «жорстких» протестних заходів, то найбільш активними учасниками таких заходів, як бойкот (відмова виконання рішень влади), страйки, голодування, захоплення будівель, блокування доріг, є пенсіонери віком від 60 років і старше. Виявляється, що люди похилого віку є радикально налаштованими. Це, напевно, пояснюється тим, що пенсіонери живуть за рахунок пенсій, які в нашій країні ледве вистачає, щоб прожити, і ціни, які приходять пенсіонерам за житлово-комунальні послуги, їх більше всього і не влаштовують.

Висновки.

Житлово-комунальне господарство є найбільш технічно відсталою галуззю з багатьма проблемами, які останнім часом особливо загострилися, що й відчуває на собі населення як споживач житлово-комунальних послуг. Соціологічні дослідження моніторингового характеру, проведені в Україні, засвідчили, що в українців протестні на-

строї зумовлені погіршенням соціально-економічної ситуації в країні, яке викликає падіння рівня життя населення. І однією з причин невдоволення населення таким станом є ситуація, що склалася у житлово-комунальній сфері: зростання тарифів на житлово-комунальні послуги останніх років, якими нині влада намагається врятувати ситуацію (а по суті, перекласти тягар на плечі самого населення) при тому, що стан самого житлово-комунального господарства не покращується, є фактором формування протестних настроїв.

Як доводять результати опитування, проведеного серед мешканців м. Миколаєва, люди вкрай незадоволені наявним станом житлово-комунальної сфери. Головною причиною цього є високі ціни та невисока якість житлово-комунальних послуг, в той час як миколаївці (природно) хочуть отримувати якісні житлово-комунальні послуги, але платити більше, за свого матеріально-фінансового становища, який безпосередньо залежить від сучасної кризової ситуації в країні та падіння рівня життя населення, не готові: люди не хочуть отримувати низькоякісні житлово-комунальні послуги, не хочуть платити, скільки потрібно за послуги високої якості, вони хочуть якісні послуги за тією ж ціною, що є.

На думку миколаївців, нинішня ціна, яку вони сплачують за житлово-комунальні послуги, є за-

вищеною і не відповідає реальності, що зумовлює негативні настрої містян. Як результат, майже половина опитаних миколаївців погоджується з тим, що ситуація у житлово-комунальній сфері може реально бути підґрунтям для протестної активності. Під час опитування було виявлено, що близько 15 % опитаних готові брати участь у протестних заходах. Респондентами, що вже зараз готові брати участь у протестних заходах через окреслену ситуацію, є люди середнього і старшого віку, причому останні (пенсіонери) є також і більш радикально налаштованими. В той же час близько половини опитаних миколаївців не брали участі в протестних заходах та не готові до цього.

Звичайно, постає питання про те, як оцінити встановлену кількість потенційних протестувальників: це багато чи мало? Можна припустити, що цієї кількості достатньо для того, аби привернути увагу громадськості чи політикуму до існуючої суспільної проблеми, але недостатньо для того, щоб стати рушійною силою яких-небудь змін ситуації. До того ж основними протестними заходами, у яких люди готові брати участь, за результата-

ми даного дослідження є «м'які», а саме: збирання підписів під колективними петиціями та підтримка громадських організацій, що порушують ці питання перед владою.

Таким чином, люди невдоволені ситуацією, що склалася у сфері житлово-комунальних послуг населенню, але брати активну участь у акціях протесту на цьому тлі поки що не готові. В той же час, враховуючи 80 % одержаних відповідей респондентів даного опитування про завищеність тарифів на житлово-комунальні послуги, протестний потенціал мешканців міста на ґрунті означеної ситуації має об'єктивні передумови до зростання.

Отже, здійснення соціологічного моніторингу стосовно кількості, масовості та тенденцій розгортання, визначення «тональності» протестної активності населення на тлі наявної ситуації у сфері житлово-комунальних послуг, що можуть спричинити переростання загального рівня невдоволення у масові протестні дії як на рівні країни в цілому, так і на регіональному ґрунті найближчим часом не втратить своєї актуальності.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Борг українців за комуналку становить майже 17 млрд. грн. – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/389937/borg-ukrayintsiv-za-komunalku-standovyt-majzhe-17-mlrd-grn>
2. Готовність населення України до участі у акціях протесту // КМІС. – 2016. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=685>
3. Зануда А. Соціологи: українцям важко, але масових протестів не очікується / А. Зануда // ВВС Україна. – 2015. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/business/2015/08/150811_crisis_protests_az
4. Індеси споживчих цін на товари та послуги у 2016 році // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – 2017. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
5. Панасенко І. О. Особливості функціонування та розвитку житлово-комунального господарства в Україні / І. О. Панасенко. // Державне будівництво. – 2012. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_14
6. Протести, перемоги і репресії в Україні: результати моніторингу 2011 р. / За ред. В. Іщенка. – Київ: Центр дослідження суспільства, 2012. – 72 с.
7. Слюсаревський М. Соціальна напруженість: теоретична модель необхідних і достатніх показників / М. Слюсаревський // Наукові студії із соціальної та політичної психології. – 2002. – № 5. – С. 3-24.
8. Тарасенко Н. Акції протесту в Україні: причини й перспективи в оцінках експертів / Н. Тарасенко // Резонанс. – 2016. – № 64. – С. 4-16.
9. Чернявська О. В. Механізм впливу соціальних змін на соціальну напруженість в сучасній Україні (на прикладі мегаполісу): Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук / О. В. Чернявська. – Харків, ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2001.
10. Які проблеми турбують українців // КМІС. – 2016. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=640&page=5>

REFERENCES

1. Dolg Ukrainskiy za kommunalku sostavlyayet pochti 17 mlrd. Grn. [The debt of Ukrainians for communal is almost 17 billion UAH]. Retrieved from: <https://news.finance.ua/ua/news/-/389937/borg-ukrayintsiv-za-komunalku-standovyt-majzhe-17-mlrd-grn> [in Ukrainian].
2. Gotovnost naseleniya Ukrainy k uchastiyu v aktsiyakh protesta [Readiness of the population of Ukraine to take part in the protest actions]. (2016). KMIS. Retrieved from: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=685> [in Ukrainian].
3. Zanuda, A. (2015). Sotsiologi: Ukrainskiy trudno, no massovykh protestov ne ozhidaetsya [Sociologists: Ukrainians are hard, but mass protests are not expected] *VIS Ukraina*. Retrieved from: http://www.bbc.com/ukrainian/business/2015/08/150811_crisis_protests_az [in Ukrainian].
4. Indeksy potrebitelskikh tsen na tovary i usluzhi v 2016 godu [Consumer price indices for goods and services in 2016]. (2017). *Ofitsialnyy sayt Gosudarstvennoy sluzhby statistiki Ukrainy*. Retrieved from: www.ukrstat.gov.ua [in Ukrainian].
5. Panasenko, I.A. (2012). Osobennosti funktsionirovaniya i razvitiya zhilishchno-kommunalnogo khozyaystva v Ukraine

- [Features of functioning and development of housing and communal services in Ukraine]. *Gosudarstvennoe stroitelstvo*, 2. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_14 [in Ukrainian].
6. Ishchenko, V. (Eds.). (2012). *Protesty, pobyedy i represii v Ukraini: rezultaty monitoringa 2011 [Protests, victories and repressions in Ukraine: results of monitoring in 2011]*. Kyiv: Tsentr issledovaniya obshchestva [in Ukrainian].
7. Slyusarevskiy, M. (2002). Sotsialnaya napryazhennost: teoreticheskaya model neobkhodimykh i dostatochnykh pokazateley [Social tension: the theoretical model of necessary and sufficient indicators]. *Nauchnye issledovaniya po sotsialnoy i politicheskoy psikhologii*, 5, 3-24 [in Ukrainian].
8. Tarasenko, N. (2016). Aktsii protesta v Ukraini: prichiny i perspektivy v otsenkakh ekspertov [Protest actions in Ukraine: causes and prospects in experts' assessments]. *Rezonans*, 64, 4-16 [in Ukrainian].
9. Chernyavskaya, A. V. (2001). *Mekhanizm vliyaniya sotsialnykh izmeneniy na sotsialnyuyu napryazhennost v sovremennoy Ukraine (na primere megapolisa) [Mechanism of influence of social changes on social tension in modern Ukraine (for example, megacity)]*. Extended abstract of candidate's thesis Kharkov, KNU im. V.N. Karazina [in Ukrainian].
10. Kakie problemy bespokoyat ukrainskiy [What problems trouble Ukrainians] (2016). *KMIS*. Retrieved from: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=640&page=5> [in Ukrainian].

Чорна Вікторія Олександрівна

Кандидат соціологічних наук,
Старший викладач кафедри соціології
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили
54003, Миколаїв, вулиця 68 Десантників, 10

Chorna Viktoriya O.

PhD of Sociology,
Lecturer, Department of Sociology
Petro Mohyla Black Sea National University
10, 68 Desantnykiv Str., 54003, Nikolayev, Ukraine

Email: chornav2008@gmail.com

Фесенко Артур Михайлович

Кандидат історичних наук
Доцент кафедри соціології
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили
54003, Миколаїв, вулиця 68 Десантників, 10

Fesenko Artur M.

PhD of History,
Associate Professor, Department of Sociology
Petro Mohyla Black Sea National University
10, 68 Desantnykiv Str., 54003, Nikolayev, Ukraine

Цитування: Фесенко А. М., Чорна В. О. Ситуація в сфері житлово-комунальних послуг населенню як фактор зростання протестних настроїв та протестної активності / А. М. Фесенко, В. О. Чорна // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2018. – Т. 21. – № 3. – С. 48-56.

Citation: Fesenko, A.M., Chorna, V.O. (2018). Sytuatsiia v sferi zhytlovo-komunalnykh posluh naselenniu yak faktor zrostannia protestnykh nastroyiv ta protestnoi aktyvnosti [The situation in the sphere of housing and communal services to the population as a factor in the growth of protest moods and protest activity]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 21(3), 48-56.

Стаття надійшла / Article arrived: 13.03.2018

Схвалено до друку / Accepted: 21.03.2018